

А. В. Тарасова

А. В. Тарасова

A. Tarasova

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ПЕРЕКЛАД ОБРАЗНОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
ПЕРЕВОД ОБРАЗНОСТИ АНГЛІЙСКИХ КОМПАРАТИВНЫХ
ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ
TRANSLATION OF IMAGERY OF ENGLISH COMPARATIVE
PHARSEOLOGISMS**

Розглянуто питання, пов'язані з перекладом образності англійських компаративних фразеологізмів (КФО). Незважаючи на велику кількість досліджень перекладу фразеології, проблема залишається невирішеною, оскільки на кожному етапі наукового пізнання з'являються нові аспекти її розгляду. У дослідженнях природи явища компаративності, як і його лінгвістичного статусу, є надзвичайно багато суперечностей, різнотлумачень, діаметрально протилежних поглядів мовознавців, що зумовлено об'єктивною складністю цього мовного явища. Загальна риса, яка властива компаративним фразеологізмам та характерна для експресивної фразеології, – самобутність та неповторюваність значної кількості КФО у кожній мові. Адже досліджувані одиниці являють собою виразний відбиток людського світосприйняття на різних етапах суспільного розвитку націй і народностей. Порівняння відіграють провідну роль у створенні образної системи твору і тим самим дають змогу передати читачам те особливе бачення світу, яке притаманне тексту, автору чи його персонажу. Якщо ж порівнювати значення таких одиниць, то виявляється, що подібні за денотативним значенням фразеологізми в різних мовах відрізняються образністю, тому що асоціативні уявлення про тварин в англійській та українській мовах не збігаються. У нашому випадку наріжним каменем у перекладі КФО є проблема образності / символіки. Між українською й англійською мовами існує глибока розбіжність у цьому аспекті. Дослідження словникового складу КФО з компонентами-зоонімами / фаунонімами показало, що зооніми / фауноніми англійської мови відрізняються від українських не тільки компонентами, а й через особливим національним забарвленням, стилістичними особливостями, що вкладені у зміст певного звороту. Труднощі з адекватною передачею смислу з англійської мови українською виникають, тому що набір асоціацій між поведінкою людини і тварини в англійській мові не ідентичний набору асоціацій в українській мові. Тому при перекладі таких КФО з англійської мови українською від перекладача вимагають відтворення не тільки смислового змісту, але і експресивно-стилістичного забарвлення. Велику роль при виборі оптимальних засобів перекладу КФО відіграють екстралінгвістичні фактори – національні та історичні особливості походження певної КФО.

Ключові слова: зоонім, компаративний фразеологізм, порівняння, образність, фразеологічне значення.

Рассмотрены вопросы, связанные с переводом образности английских компаративных фразеологизмов (КФО). Несмотря на большое количество исследований перевода фразеологии, проблема остается нерешенной, поскольку на каждом этапе

научного познания появляются новые аспекты её рассмотрения. В исследованиях природы самого явления компаративности, как и его лингвистического статуса, существует много противоречий, толкований, диаметрально противоположных точек зрения языковедов, что обусловлено его объективной сложностью. Общая черта, свойственная КФО и характерная для экспрессивной фразеологии, – самобытность и неповторимость значительного количества КФО в каждом языке. Ведь исследуемые единицы представляют собой выразительный отпечаток человеческого мировосприятия на разных этапах социального развития наций и народностей. Сравнения имеют большое значение при создании образной системы произведения и тем самым дают возможность передать читателю особенное видение мира, свойственное тексту, автору или персонажу. Если же сравнивать значение КФО, то оказывается, что похожие по денотативному значению фразеологизмы в разных языках отличаются образностью, потому что ассоциативные представления о животных / растениях в английском и украинском языках не совпадают. В нашем случае камнем преткновения при переводе КФО является проблема образности / символики. Между украинским и английским языками существует значительное различие в этом аспекте. Исследование словарного состава КФО с компонентами-зоонимами / фаунонимами показало, что зоонимы / фаунонимы английского языка отличаются от украинских не только компонентами, но и особенным национальным окрасом, стилистическими особенностями, вложенными в содержание определенного КФО. Сложности с адекватной передачей смысла с английского языка на украинский возникают, потому что набор ассоциаций между поведением человека и животного в английском языке не идентичен набору ассоциаций в украинском языке. Потому при переводе КФО с английского языка на украинский от переводчика требуется воссоздать не только смысловое содержание, но и экспрессивно-стилистический окрас. Большую роль в выборе оптимальных средств перевода КФО играют экстралингвистические факторы – национальные и исторические особенности происхождения определенной КФО.

Ключевые слова: зооним, компаративный фразеологизм, сравнение, коннотация, образность, фразеологическое значение.

The article deals with the issues of translation of imagery of comparative phraseologisms into Ukrainian. Despite numerous scientific works on translation of phraseology the issue is still disputable as at every step of scientific development new facets appear. The objective complexity of imagery notion encounters contradictories and diametrically oppositional opinions of the linguists. Challenges encountered on interpreting / translation of phraseological units are caused by the complexity of rendering imagery. While possessing common denotative meaning comparative phraseologisms in various languages differ in imagery as the associative perception of animals / plants does not coincide. In our case the major problem is an issue of imagery / symbol in English and Ukrainian comparative phraseologisms. There is a deep gap between Ukrainian and English symbolic world. Researching of vocabulary contents of comparative phraseologisms with flora- and fauna-components revealed the difference not only in components, but also in national colouring, stylistic peculiarities pertaining to a comparative phraseologism. Difficulties in adequate rendering of the meaning of English language into Ukrainian arise for the non-identical set of associations of human and animalistic behaviour. Hence, translator is required to focus on rendering not only contents / meaning, but also expressive and stylistic colouring. Important role on selecting the optimal ways of translation is played by extralinguistic factors – national and historical peculiarities of origin of any specific comparative phraseologism. Comparative phraseologisms are of a significant importance in creation of imagery of the literary work. Moreover, they enable transmitting to the readers a special world perception pertinent to a text, author or character. Phraseological units represent the national cultural worldview and mentality of peoples and nations, they play an important role in revealing variety of world map. Exploring the interaction between culture and language, examining the cultural components of phraseological units and analysing from an areal

and language-typological aspect and the communicational function of the information encoded in phraseological units is of great theoretical and practical significance.

Keywords: zoo-component, comparative phraseologism, imagery, phraseological meaning.

Складність перекладу образних КФО зумовила появу різних, часто суперечливих, думок з приводу особливостей їх відтворення у цільовій мові. А к т у а л ь н и м для сьогодення є питання адекватного відтворення образності англійських компаративних фразеологізмів українською мовою.

М е т а – розглянути особливості відтворення образних КФО англійської мови українською. О б ’ є к т о м дослідження є образні англійські компаративні фразеологізми та їхні українські відповідники. П р е д м е т дослідження – особливості відтворення образності компаративних фразеологізмів у галузі перекладознавства.

Загальна риса, яка властива компаративним фразеологізмам та характерна для експресивної фразеології, – самобутність та неповторюваність значної кількості КФО у кожній мові. Адже досліджувані одиниці являють собою виразний відбиток людського світосприйняття на різних етапах суспільного розвитку націй і народностей. У нашому випадку наріжним каменем у перекладі КФО є проблема образності / символіки. Між українською й англійською мовами існує глибока розбіжність у цьому аспекті.

Кількість КФО, спільних для української й англійської мов, незначна, через те що: а) мови належить до різних лінгвальних груп, які далеко розійшлися у плані граматичної будови, лексичного складу, характеру просодії; б) в історичному розвитку кожна із них зазнала неоднакових позамовних впливів; в) мови-дистантні, тобто мови, носіїв яких не об’єднує ні білінгвізм, ні безпосередні контакти: впродовж історії основні маси носіїв цих мов не перебували між собою у територіальній близькості, а культурно-політичні й економічні зв’язки між ними не були безпосередніми, тому ці мови не могли прямо впливати одна на одну.

Характерною рисою фразеологізмів англійської та української мови є наявність назв тварин у структурі компаративних «зоофразеологізмів» – термін належить Д. В. Ужченко [3]. Зооніми (аніمالізми) – це переносні метафоричні лексико-семантичні варіанти назв тварин. Зоофразеологізми (ЗФ) Д. В. Ужченко визначає як порівняно чітко окреслену – семантично й тематично – групу стійких надслівних мовних утворень, у складі яких є фауноніми (зооніми) або їх образно-генетичні елементи; зоофразеологізми функціонують як відтворювані метафоричні, переважно експресивні одиниці вторинного найменування. Багато КФО із зоохімічним компонентом відображають у своїй семантичній структурі специфіку культури народу. КФО з компонентом-зоонімом створюються за антропометричним принципом. Як наслідок, значна кількість природних реалій стає еталоном, символом.

Проаналізувавши фразеологізми англійської та української мов, їх значення, структуру та виникнення, виділили такі семантичні групи, спільні для обох мов: 1) інтелект, мислення, здібності людини: *sing like a nightingale* – *співати як соловейко*; *to dance like an elephant* – *танцювати як ведмідь*; 2) зовнішність людини: на позначення рис обличчя: *an aquiline nose* – *орлиний ніс*; особливості статури: *thin as a rake* – *худий як тріска*; вік: *an old shoe* – *стара галоша (жарт. про старших жінок)*; 3) відчуття та емоції стану людського організму – зникаючість: *to feel like a fish out of water* – *почуватися не в своїй тарілці, як риба без води*; завчасна радість: *to sell the bear's skin before one has caught it* – *ділити шкуру не вбитого ведмедя*; сором: *to be red as a lobster* – *бути червоним як рак*; злість, гнів, роздратованість: *cross/sulky/surly as a bear* – *злий як чорт*; знервованість: *to have butterflies in one's*

stomach; 4) поведінка: *to be like a cat on hot bricks* – як на голках; 5) щастя/нещастя, добробут/бідність, успіх/невдача: *to be poor as a church mouse* – бідний як церковна миша (дуже бідний); 6) стосунки між людьми: *to fight cats and dogs/ to lead a cat-and-dog existence/ agree like cats and dogs* – жити як кішка з собакою.

Якщо ж порівнювати значення таких одиниць, то виявляється, що подібні за денотативним значенням фразеологізми в різних мовах відрізняються образністю, тому що асоціативні уявлення про тварин в англійській та українській мовах не збігаються. Наприклад: *to be blind as a bat* – сліпий як кіт.

Труднощі з адекватною передачею смислу зоонімів з англійської мови українською виникають, тому що набір асоціацій між поведінкою людини і тварини в англійській мові не ідентичний набору асоціацій в українській мові: *(as) hungry as a bear* (досл. голодний як ведмідь) – дуже голодний, в українській мові наявний еквівалент – *голодний як вовк (як собака)*. Серед численної за обсягом групи фразеологічних одиниць із зоонімічним компонентом в англійській мові є кілька груп фразеологічних одиниць, які характеризують людину, а саме: її розумові здібності, зовнішній вигляд, риси характеру, фізичні особливості і т. ін. Наведемо англійські КФО, до складу яких входять зооніми, та їхні українські відповідники:

– КФО з семантикою «риса характеру людини»: *as proud as a peacock* (досл. гордий як павич) – який тримається поважно, гордовито, ходить павичем; *(as) tricky as a monkey* (досл. хитрий, спритний як мавпа) – дуже хитрий, спритний; *(as) timid as a rabbit* (досл. полохливий як кролик) – заяча душа;

– КФО з семантикою «зовнішній вигляд»: *(as) bald as a coot (або as a Dutch cheese, as an egg)* зовсім лисий, = голий, як коліно; *(as) blue as a badger* дуже синілий, = синій, як пуп (від холоду тощо); *blush like a (young) girl, to* почервоніти, як (молода) дівчина; = зашарітися, як маків цвіт; *(as) brown as a berry* зовсім темний, дуже загорілий, шоколадного кольору [*слово brown зберігає у цьому виразі своє старе значення – темний*]; *(as) clean as a new pin (або as a pin)* чистенький, охайний = як з голки; *eyes like saucers* великі круглі очі; *face as long as a fiddle (або as a mile)*, а похмуре лице; *(as) fair as a lily (або as a rose)* гарна, як лілея (або як троянда), дуже гарна, хороша, мов / ніби квітка;

– КФО з семантикою «розумова характеристика людини»: *(as) stupid as a donkey* (досл. дурний як осел) – зовсім дурний; дурний, аж світиться; *(as) crazy as a bedbug* амер. сл. (досл. божевільний як клоп) – який зовсім з глузду зіхав;

– фізичні особливості: *(as) weak as a cat* – (досл. слабкий як кіт) – дуже слабкий, кволий; *(as) strong as a horse* (досл. сильний як кінь) – здоровий як віл;

– КФО з семантикою «соціальний статус»: *(as) poor as a church mouse* (досл. бідний як церковна миша) – дуже бідний; бідний як церковна миша).

Зважаючи на те, що українська мова як давня знакова система засвідчує нерозривну єдність з етнокультурною, дослідник зазначає той факт, що внутрішня форма ЗФ мотивується екстралінгвістичними факторами, що мають зв'язок (як прозорий, так і затемнений) із господарчою діяльністю українців, умовами їх життя, із фольклором, з духовною культурою (обрядами, віруваннями, прикметами і под.): *чекати як каня доцу*. За сферою походження прототипів Д. В. Ужченко виділяє орнітофразеологізми, власне зоофразеологізми й менш уживані вислови, що започатковуються на основі спостережень за безхребетними, рибами, земноводними та плазунами (*як рак свисне, наїстися як лин мулу*). Згідно з підрахунками Д. В. Ужченка, великою фразеопродуктивністю в українській мові відзначаються лексеми *вовк, свиня, собака, кіт, коза (козел), корова, курка, сорока, ведмідь*, а також *віл, заць, лисиця, муха, пес, рак, сова, теля, ящірка, щука, щеня, цап, сокіл, соловей*, загальна назва – *птиця*, дотична – *хвіст* тощо. Серед англійських КФО з зоокомпонентом

найпродуктивнішими є фразеологічні одиниці з компонентами-зоонімами *dog, cat, horse, fish, bull, bird, sheep, wolf*. Це свідчить про те, що певні риси, якими наділені тварини в англійській та українській мовах, збігаються, а відмінності продиктовані національними стереотипними уявленнями про певну тварину.

Д. В. Ужченко звертає увагу на характерну для семантичної структури ЗФ символічну насиченість компонентів-фаунонімів. «Двадцять століття позначене численними дослідженнями символіки (К. Г. Юнг, З. Фрейд, Г. Бейлі, К. Леві-Стросс, Е. Кассіпер, Е. Сепір, О. Ф. Лосєв, В. Л. Топоров, Ю. М. Лотман та ін.), причому в багатьох дослідженнях звернуто увагу на поліфункціональність і дифузність символу, характерною рисою якого є властивість мотивувати значення, передусім не через переносення, а через фонові знання, прагматику; символ виявляє свій зміст лише у плані встановлення національних, культурних, соціальних, релігійних та інших чинників, що й визначають його розуміння усіма членами даного соціуму, зокрема на основі культурно-національної семантизації ЗФ» [3].

У дихотомічних фразеологічних структурах, утворених на основі протиставлення/зіставлення, фауноніми реалізують різні семантико-культурні опозиції з підкресленою символічною функцією, зокрема сумісність / несумісність (*agree like cats and dogs (або like pickpockets in a fair; заст. Like harp and harrow)* жити, як кішка з собакою, зовсім не мирити; (*as (a)like as chalk and cheese (тж. no more alike than chalk and cheese)* зовсім несхожі; = схожі, як сова на яструба; *fit like frost and flowers, to* зовсім не підходити один одному; не гармоніювати.

Вибір фаунонімів, як стрижнів внутрішньої форми ЗФ, детермінований культурно-національною парадигмою світовідчуття мовця. Зооніми можуть мати кілька значень-характеристик, не тільки відмінних одне від одного, але й таких, що розміщені на протилежних шкалах оцінки суб'єкта, тобто вважаються негативними або позитивними. У чим ближчому оточенні людей – носіїв мови – проживає тварина, тим більшою кількістю різнопланових зооморфних якостей вони їй наділяють. Так, наприклад, КФО *хитрий як лис* може включати і позитивну і негативну оцінку. Якщо мовець вважає, що хитрість є наслідком життєвого досвіду, сусидить з розумом, життєвою мудрістю, то вираз набуває позитивної оцінки. Коли ж указана якість набута людиною внаслідок лукавості, пролазливості, у діях тільки на користь собі, то вислів оцінюється за шкалою «погано» [3].

Дослідження словникового складу КФО з компонентами-зоонімами показало, що зооніми англійської мови відрізняються від українських не тільки компонентами, а й особливим національним забарвленням, стилістичними особливостями, що вкладені у зміст певного звороту. Тому і труднощі при перекладі таких КФО з англійської мови українською вимагатимуть від перекладача відтворення не тільки смислового змісту, але і експресивно-стилістичного забарвлення. Велику роль при виборі оптимальних засобів перекладу КФО відіграють екстралінгвістичні фактори – національні та історичні особливості походження певної КФО.

Бібліографічні посилання

1. Англо-український фразеологічний словник / уклад. Баранцев К. Т. – К., 1969. – 1052 с.
2. **Олексичина Л. Г.** Лексико-семантичні та стилістичні особливості зоонімних художніх порівнянь німецької мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Лариса Георгіївна Олексичина. – Львів, 2004. – 206 с.
3. **Ужченко Д. В.** Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Д.В. Ужченко. – Х., 2000. – 18 с.

Надійшла до редколегії 04.10.2015